

A MAGYARORSZÁGI NAGY TESTVÉR DÍJAK

*Azok, akik a pillanatnyi biztonság érdekében
alapvető szabadságjogokat adnak fel, sem
a szabadságot, sem a biztonságot nem védik meg.*
Benjamin Franklin

A Privacy International nevű emberjogi szervezetet 1990-ben alapította meg londoni központtal Simon Davies, és az elnevezésnek megfelelően privacyvel, illetve privacysértésekkel foglalkozott. Székely Iván társadalmi informatikus valamikor 2001 körül három (egymást részben persze átfedő) csoportra osztotta az efféle témákkal foglalkozó civil szervezeteket: az EPIC-típusúak (Electronic Privacy Information Center) rendszerint professzionális jogászokat tömörítnek, akik szakmai szereplőként próbálnak hatást gyakorolni (Magyarországon – szerintem – ilyen például a TASZ). A második típusba az ernyőszervezetek tartoznak – nemzetközi példaként a GLIC (Global Internet Liberty Campaign) említhető: itt az a cél, hogy az adott témával (jelen esetben az elektronikus jogvédelemmel) foglalkozó lehetőleg összes szervezetet tömörítsék, és ezzel megteremtsék a lehetőséget az összefogásra és az egységes fellépésre. Nálunk egy ilyen típusú szervezet – ismét csak szerintem – még akkor is hiányzik, ha a különböző helyeken tevékenykedők rendszerint ismerik egymás, és a rendszer más szempontból is meglehetősen átjárható.

Végezetül pedig ott vannak a Privacy International típusú, leginkább aktivistának tekinthető szervezetek, melyeknek az az elsődleges céljuk, hogy ráirányítsák a közfigyelmet az általuk fontosnak tartott kérdésekre. Ilyen volt például az, amikor a Privacy International meghirdette a legostobább security-megoldások nemzetközi „versenyét”, melyre harmincöt országból több mint ötezer jelölés érkezett. Benevezték például azt az amerikai konferenciaközpontot, ahol az étterembe („biztonsági okokból”) csak a jogosítvány bemutatása után lehet belépni; vagy azt a repülőteret, ahol (ismét csak „biztonsági okokból”) nem engedték az embereket jégkrémmel a kezükben áthaladni a fémdetektoros kapun...

Ennek az akcionista irányzatnak az egyik „zászlóshajója” az a Nagy Testvér díj, melyet a Privacy International 1998-ban hozott létre, hogy ezzel „jutalmazza” mindazokat a személyeket, szervezeteket, intézményeket, akik és amelyek a legnagyobb fenyegetést jelentik az elektronikus privacyre, illetve általában véve a magánszférára.

Az első díjátadóra 1998. október 26-án, Londonban került sor; ezt követte az Amerikai Egyesült Államok (1999. április 7.), majd Ausztria (1999. október 26.). Azóta az alábbi országokban került sor díjátadó(k)ra: Németországban, Svájcban, Franciaországban először 2000-ben, Magyarországon először 2001-ben, Dániában, Hollandiában, Finnországban, Spanyolországban, Belgiumban először 2002-ben, Bulgáriában, Japánban, Ausztráliában először 2003-ban, Új-Zélandon pedig először 2004-ben.

VÉTSÉG A JÓZAN ÉSZ ELLEN

A Nagy Testvér díj elnevezés természetesen az Orwell 1984-ében szereplő Nagy Testvérről utal, aki folyamatosan figyel mindenkit, de a közös kiindulási pont ellenére a különböző országok különböző szervezetei meglehetősen különböző módon fogják fel a kérdést. Az eredeti koncepció az volt, hogy a díjátadó – az aktivista, figyelemfelkeltő koncepciónak megfelelően – legyen látványos, show-szerű (mintha csak egy privacy-Oscar lenne), és ennek megfelelően az egyik angolszász ceremónián fel is vonult a Csillagok háborúja sötét erőinek csapata; illetve egy osztrák díjátadón a legnagyobb privacysértők üvegghengerbe zárt csótányokat „nyertek”, egy másik alkalommal pedig disznófej volt a fődíj. Országról országra változik, hogy mindig ugyanaz-e a „trófea”, vagy pedig évről évre újat találnak ki a szervezők (miként például Magyarországon). A legismertebb egyébként az eredeti „Nagy Testvér díj szobor”, amely egy arcba taposó bakancsot ábrázol.

Hasonlóképpen nem teljesen egységes az sem, hogy milyen kategóriákban osztanak díjat: miközben a privacy védelméért legtöbbet tevők számára mindennél kiadnak pozitív e-privacy díjat is, néhol megkülönböztetik az internetes privacysértést az adatbázisokkal való visszaéléstől, másutt (mint például nálunk is) azon van a hangsúly, hogy magánszemélyről, állami szerverről vagy cégről van-e szó.

Ami viszont mindenütt egységes, az az, hogy a végső döntést meghozó zsűri nem „csupán” a törvény betűjével ellentétes megoldásokkal szemben lép fel, hanem akkor is, ha mondjuk egy szabályozás hosszú távon veszélyt jelenthet a magánéletre (persze egy törvénytervezet vagy egy már elfogadott törvény is ilyen lehet). Némileg patetikusan fogalmazva azt mondhatnánk,

hogy a zsűri „a társadalom józan eszeként és lelkiismereteként” funkcionál (még akkor is, ha közelről sem mindenki érti ugyanazt a „józan ész” és a „lelkiismeret” alatt), és ezért kaphatott Nagy Testvér díjat Magyarországon az Igazságügyi Minisztérium az iskolák bekamerázásával kapcsolatos tervezetért 2001-ben.

Az viszont – bár egyáltalán nem ellentétes a Privacy International elképzeléseivel – inkább magyar sajátosságnak számít, hogy a zsűri a privacy mellett a szólásszabadság védelmét is kiemelt fontosságúnak szokta tekinteni; ezért lehetett „nyertes” például – ismét csak 2001-ben – a lex Répássy.

A TEA ÉS A MAGYAR NAGY TESTVÉR DÍJ

A Technika az Emberért Alapítvány (azaz TEA), akkor még csoportként, Székely Iván segítségével 2001 elején vette fel a kapcsolatot Simon Daviesszel és kapta meg az engedélyt a magyarországi Nagy Testvér díj évenkénti kiadására. Emellett természetesen folytatunk egyéb, a privacyvel kapcsolatos tevékenységeket is: például 2001 és 2003 között szűzgyalkalossal jelentettük meg elektronikus formában a Privacy Hírlevelet, amely a legfontosabb nemzetközi és magyar történésekről próbált számot adni. Működik a peticio.hu oldal is. A Soros Alapítvány támogatásával kiadtunk egy olvasmányosnak szánt ismeretterjesztő könyvet az elektronikus privacy kérdéseiről, és részt vettünk az EPIC meg a Privacy International által összeállított 2003-as *Privacy and Human Rights* magyarországi részének átdolgozásában (és egy némiképp hasonló összeállítást készítettünk a Reporters San Frontières számára is), valamint még valamikor 2002 végén kamerafotózást szerveztünk Budapest belvárosában. Terveink között pedig szerepel például egy magyar „kameraszínház” létrehozása: Orwell *1984*-ének egy pár percesre rövidített változatát adnánk elő valamelyik térfelügyelő kamera „számára”.

Mindezek azonban másodlagosak magához a Nagy Testvér díjhoz képest. Az alábbiakban évről évre haladva ismertetem a díjazottak listáját, a zsűri eredeti indoklásainak összefoglalásával, mert mint ahogy egy író munkáját az elkészült könyv alapján lehet a legjobban megítélni, a magyarországi Nagy Testvér díj működéséről is az mondja el a legtöbbet, hogy kik és miért részesültek benne.

2001

A zsűri: Bojár Gábor (Graphisoft), Enyedi Ildikó filmrendező, Mérő László matematikus, Orosz Csilla rádiós újságíró, Pelle Andrea jogász (TASZ).

Állami szervek Nagy Testvér díja: az Igazságügyi Minisztérium a munkahelyek és iskolák bekamerázására vonatkozó törvénytervezet miatt.

Az IM javaslata lehetővé kívánta tenni, hogy nyilvános helyeken, sőt oktatási intézményekben és munkahelyeken azt ott jelen lévő személyek megfigyelése céljából kép- és hangfelvételt rögzítő berendezést helyezzenek el. Ehhez mindössze annyi lett volna szükséges, hogy a megfigyelés tényéről és az eszköz helyéről tájékoztatást adjon az elhelyező. Ezen kívül a javaslat előírta, hogy ha a felvételen bűncselekmény, szabálysértés vagy fegyelmi vétség gyanúja észlelhető, akkor a felvétel erre vonatkozó részét haladéktalanul át kell adni az eljárás lefolytatására illetékes hatóságnak.

A javaslat leplezetlenül a személyek megfigyeléséről és lehallgatásáról szólt, mely a magánszférába történő egyik legdurvább beavatkozás. A „jelen lévő személyek” megfigyelése mint adatkezelési cél nem felel meg az alapjogok korlátozására fennálló alkotmányossági kritériumoknak. A törvénytervezeteket a zsűri tudomása szerint olyan kritikák érték, amelyek miatt az IM átdolgozza javaslatát, azonban ez nem változtat azon, hogy az eredeti szándék az információs önrendelkezési jog széles körű, elfogadhatatlan korlátozása volt.

Cégek Nagy Testvér díja: a Tesco-Global Rt. Budaörs az alkalmazottak kamerás megfigyelése miatt. A Tesco az alkalmazottak tájékoztatása és beleegyezése nélkül kamerával figyeli dolgozóit, a felvételeket tárolja, és például munkautó viták esetében bizonyítékként visszajátssza nekik.

Magánszemélyek Nagy Testvér díja: Répássy Róbert képviselő a lex Répássyért. A Répássy által kidolgozott törvénymódosítás a kötelező sajtó-helyreigazítás mellett bevezette a válaszadás jogának nevezett intézményt is. Az általánosan elterjedt vélekedés szerint a lex Répássy mögött az újságírók megfélemlítésének szándéka áll. Ráadásul a MÚOSZ-választmány szerint mind a Polgári, mind pedig a Büntető törvénykönyv eddig is lehetővé tette a médiában megjelent, sérelmesnek tartott tényállítás, illetve vélemény miatt személyiségi jogi per indítását.

Közönségsvavazatok Nagy Testvér díja: az Országimázs Központ, az interneten szavazók 39,4 százalékanak szavazatával.

Az adatvédelmi biztos ajánlása, amelyet az intézmény figyelmen kívül hagyott: vizsgálatot kell folytatni az Országjáró postázásával összefüggő jogellenes adatkezelésekkel kapcsolatban; gondoskodni kell a lemondó nyilatkozatok, illetve az azokról készült adatállományok megsemmisítéséről; a jövőben a közérdekű információk terjesztésére olyan megoldást

kell választani, amely garantálja a személyes adatok védelméhez fűződő alkotmányos alapjog maradéktalan érvényesülését. A jelenlegi jogi szabályozás szerint állami szervek tájékoztató anyagokat névre szólóan azoknak küldhetnek, akik azt (nevük és lakcímük megadásával) kérik.

Pozitív E-privacy díj: Majtényi László mint adatvédelmi biztos. Az utóbbi években vitathatatlanul ő tette a legtöbbet az állampolgárok információs magánszférájának megvédéséért.

2002

A zsűri: Enyedi Ildikó filmrendező, Mérő László matematikus, Mihancsik Zsófia újságíró, Orosz Csilla rádiós újságíró, Pelle Andrea jogász (TASZ), Tordai Csaba jogász (INDOK).

Cégek Nagy Testvér díja: a Microsoft. A Passporton keresztül adatokat gyűjtött a felhasználók internetezési szokásairól anélkül, hogy erről tájékoztatta volna őket; a Windows 2000 SP3 telepítéséhez olyan licenctet kell elfogadni, melynek értelmében a Microsoftnak joga van a számítógépen található szoftverekről adatokat gyűjteni; a Microsoft Media Player folyamatosan loggolja, hogy a felhasználó milyen zeneszámokat hallgat stb. A Microsoft Nagy Testvér díjat kapott az Amerikai Egyesült Államokban és Spanyolországban is.

Állami Szervek Nagy Testvér díja: a Magyar Rádió. A Magyar Rádió írásban kötelezte munkatársait, hogy az átvilágítás eredményét mutassák be, noha erre az intézménynek nem lett volna joga.

Magánszemélyek Nagy Testvér díja: Lakat T. Károly újságíró, a közszolgálati televízió munkatársaként a Való Világ házban tett látogatásáért és különösen a gyilkosság elkövetésével gyanúsított kiskorú S. K.-val folytatott televíziós interjúért, illetve a médiában való eddigi tevékenységéért.

Közönségdíj: a BSA, mert hatásának tünteti fel magát és fenyegetően lép fel a felhasználók ellen, noha csupán egyes szoftvergyártók érdekképviselőre létrehozott nonprofit szervezet.

Pozitív E-privacy díj: a Linux-felhasználók Magyarországi Egyesülete (LME) a nyílt forráskódú Linux terjesztéséért és a honosításban vállalt szerepéért. A nyílt forráskód a leghatékonyabb eszköz a beépített hátsó ajtók és az egyéb, a felhasználók megfigyelését lehetővé tevő megoldások ellen.

Ezúton gratulálunk az LME-nek ahhoz, hogy – Majtényi László volt adatvédelmi biztos után – most ők nyerték el ezt a díjat, és egyben mindenkinek javasoljuk, hogy személyiségi jogainak védelmében kizárólag nyílt forráskódú szoftvereket használjon (elvégre máskülönben soha nem lehet biztos benne,

hogy milyen hátsó ajtók, kémprogramok stb. vannak az általa futtatott programokban).

Megjegyzés: a zsűri tagjai éles vitát folytattak a Big Brother Show, illetve a Való Világ jelöléséről, de végül arra a következtetésre jutottak, hogy ebben az esetben nem kívánnak állást foglalni, mivel alapvetően ízlésvitáról van szó, és ezért egyik kategóriában sem jelölték.

2003

A zsűri: Mérő László matematikus, Pelle Andrea jogász (TASZ), Szabó Máté Dániel, az adatvédelmi biztos munkatársa, Tordai Csaba jogász (INDOK).

Szverdlovszk-díj (Állami Szervek Nagy Testvér díja): Budapesti Rendőr-Főkapitányság. A zsűri ismeretei szerint „a Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány Budapest öt pontján működteti lakóautóból tűcsere programját”, és a budapesti rendőrség a tűcsereprogramban részt vevőket több esetben igazoltatta, megmozgatta. Az adatvédelmi biztos ezzel kapcsolatban azt állapította meg és a Baptista Szeretetszolgálatot arról tájékoztatta, hogy a rendőr „a lakóautójukba csak akkor mehet be, ha az valamely bűncselekmény elkövetőjének elfogása, bűncselekmény megakadályozása miatt szükséges. Mivel az Önök által biztosított fecskendő- és tűcsere, információszolgáltatás, tanácsadás, leszokás elősegítése nem bűncselekmény – mint írta, e programjukat a GYISM és az ESZCSM is támogatja –, az Rtv. hivatkozott 30. §-a nem ad jogalapot a rendőrségnek arra, hogy az oda belépőket igazoltassa, a járművet átvizsgálja.” Továbbá: „Budapesten a fiatalkorúak igazoltatásakor a motozásuk is a drogfogyasztás elleni fellépés jegyében [történik], emiatt a Társaság a Szabadságjogokért 2003. július 8-án nyílt levéllel fordult a belügyminiszterhez.”

Dehomag-díj (Cégek Nagy Testvér díja): Szabó Kerttechnika. A cégtulajdonos kamerákon keresztül figyelheti meg a bekamerázott irodákban, illetve más, bekamerázott helyiségekben tartózkodó alkalmazottakat, és a felvételeket egy hétnél tovább tárolja.

Erich Mielke-díj (Magánszemélyek Nagy Testvér díja): Tóth Zoltán belügyminisztériumi államtitkár. A személyes adatok védelméről szóló törvény módosításának előkészítése során az előzetes egyeztetések után tett, az intelligens elektronikus azonosító kártyával kapcsolatos javaslatáért vált jelöltté – ez a kártya tartalmazná a TAJ-t, a személyi számot, valamint az adóazonosító jelet. A zsűri úgy ítéli meg, hogy ez elmenthető lenne a privacy alapelveivel, ugyanis megtehető lenne a lehetőséget a különböző személyes adatok összekapcsolására.

Amin-Dada-díj (Közönségdíj): A közönségdíj nem került kiosztásra, mivel a szavazógépet a szavazás fo-

lyamán feltörték, és így lehetetlenné vált a szavazatok számának pontos megállapítása.

Pozitív E-privacy díj: Sólyom László alkotmányjogász, az Alkotmánybíróság korábbi elnöke a személyi szám alkotmányellenességét kimutató munkájáért és az univerzális azonosító eltörlésében való alapvető közreműködéséért kapta a 2003-as Pozitív E-privacy díjat. Munkássága a jelenlegi (elektronikus) személyiségi jogokat alapozta meg.

2004

A zsűri: Földes Ádám jogász, Hanga László újságíró, Mihancsik Zsófia újságíró, Mérő László matematikus, Pelle Andrea jogász (TASZ), Szabó Máté Dániel adatvédelmi szakértő.

Közönségdíj: Péterfalvi Attila adatvédelmi biztos az öltözőfülkék bekamerázásával kapcsolatos és egyéb, a hazai privacykultúrára rombolóan ható nyilatkozataiért.

Péterfalvi Attila adatvédelmi biztosként azt nyilatkozta, hogy adatvédelmi szempontból az áruházi próbafülkék bekamerázása – amennyiben erre tábla hívja fel a figyelmet – megfelelő eljárás, hiszen ebben az esetben magánterületről van szó, és a vásárlók ráutaló magatartással hozzájárulnak adataik kezeléséhez, ha bemennek a próbafülkébe. Péterfalvi Attila ilyen és hasonló nyilatkozatai rombolóan hatnak a hazai privacykultúrára, az adatvédelem megbecsültségére. Péterfalvi a közönségdíjat nyerte el: 2342 szavazat közül 917-et kapott meg, míg az utána következő csupán 658-at. Péterfalvi személyesen vette át a díjat.

Állami Szervek Nagy testvér díja: Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium az EMMA miatt.

Az Egységes Munkaügyi Nyilvántartás létrehozásáról szóló 2003. évi XCIV. törvény 2. §-a módosítani rendeli a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvényt (a to-

vábbiakban: Ft.) oly módon, hogy beiktatja az 57/B-57/E. §-okat. Az új 57/B. § (1) bekezdése szerint:

„Az európai közösségi jog alapján fennálló statisztikai adatszolgáltatási kötelezettség teljesítése feltételeinek megteremtése, a munkaviszonyra vonatkozó információs önrendelkezési jog érvényesülésének elősegítése, a munkaügyi ellenőrzés hatékonyságának növelése érdekében Egységes Munkaügyi Nyilvántartást (a továbbiakban: Nyilvántartás) kell létrehozni és működtetni.”

A létrehozott nyilvántartás azonban nem szolgálja a megjelölt célokat, nem szolgál olyan célt, amely a személyes adatok védelméhez való jog korlátozását alkotmányosan indokolná, ennél fogva a személyes adatok védelméhez való jogot korlátozó, a nyilvántartásra vonatkozó törvényi rendelkezések alkotmányellenesek.

Cégek Nagy Testvér díja: Magyar Hivatalos Közlönykiadó az online regisztráció során megkövetelt személyes adatok miatt.

A Magyar Közlöny utolsó öt számát csak akkor lehet letölteni a webről, ha előtte a felhasználó regisztrálja magát, és olyan személyes adatokat is megad, mint amilyen például név, lakcím és telefonszám. Ezt az adatgyűjtést azonban semmi sem indokolja, mivel a Magyar Közlöny tartalma mindenki számára – előzetes feltételek nélkül is – hozzáférhető kellene legyen.

Magánszemélyek Nagy Testvér díja: Ficsor Mihály, a Magyar Szabadalmi Hivatal elnökhelyettese a szoftverszabadalommal kapcsolatos álláspontjáért.

Ficsor Mihály a szoftverszabadalom olyan formáját támogatja, amely hosszú távon gátolná az információhoz való hozzáférést és így kiszolgáltatottá tenné az állampolgárokat.

Pozitív E-Privacy díj: Székely Iván adatvédelmi szakértő a magyarországi privacykultúra létrehozásában játszott alapvető szerepéért.